

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.3.7>**В. П. Пікуль**кандидат юридичних наук,
суддя Полтавського апеляційного суду
<https://orcid.org/0000-0002-9253-7854>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ СУТНОСТІ ПРАВА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ НА ПРАЦЮ В УКРАЇНІ

У статті здійснено ґрунтовне дослідження сутності права державних службовців на працю в Україні, що набуває особливої актуальності в контексті сучасних реформ державної служби та складної політично-соціальної ситуації. Автор аналізує конституційно-правові основи права на працю державних службовців, підкреслюючи його фундаментальне значення для забезпечення ефективного функціонування державного апарату та реалізації принципів правової держави.

Право державних службовців на працю має складну правову природу, яка включає в себе як елементи трудового права, так і публічно-правові обмеження, пов'язані з особливим статусом державних службовців. Це право є частиною конституційного права на працю, яке гарантується кожному громадянину України, однак специфіка діяльності державних службовців вимагає додаткових регулятивних механізмів, що забезпечують виконання їх функцій в інтересах держави. Важливо зазначити, що особливі умови прийняття на державну службу, а також вимоги до професійної компетентності державних службовців, обумовлюють індивідуальний підхід до правового забезпечення їх трудових прав. Законодавче регулювання їхньої праці спрямоване на досягнення балансу між гарантуванням правових інтересів службовців та захистом суспільних інтересів, що, в свою чергу, впливає на ефективність державного управління. Крім того, правова природа права на працю державних службовців полягає у його зв'язку з принципом стабільності державної служби, що є необхідним для забезпечення професіоналізації та зменшення ризиків політичного впливу на апарат управління.

Наведено позиції різних вчених. Розкрито специфіку трудових відносин державних службовців, також охарактеризовано особливості правового регулювання їхньої професійної діяльності. Деталізовано специфіку правової природи елементів сутності права державних службовців на працю в Україні. Визначено соціально-економічну основу та конституційну основу сутності права державних службовців на працю. Охарактеризовано кожну з них. Конституційне закріплення цього права є фундаментальним для забезпечення не лише правового захисту службовців, але й для підтримки ефективності державного управління. Соціально-економічний аспект права на працю державних службовців підкреслює їхню роль у забезпеченні стабільності державних інституцій та сприянні економічному розвитку країни. Таким чином, комплексний підхід до вивчення права державних службовців на працю дозволяє більш глибоко зрозуміти його сутність та значущість не тільки для сьогодення, а й майбутнього правової доктрини.

Ключові слова: сутність, право, державні службовці, праця, трудова діяльність, робота.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження сутності права державних службовців на працю зумовлена значущістю державної служби як інституту, що забезпечує стабільність державного та соціального розвитку. Питання трудових прав державних службовців набуває особливої ваги в умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні, зокрема, в контексті адаптації національного законодав-

ства до європейських стандартів. Державна служба не лише забезпечує реалізацію публічних функцій держави, але й формує імідж правової держави через забезпечення належних умов праці для усіх верств населення. Трудові права безпосередньо державних службовців є складним феноменом, який поєднує в собі як загальні трудові права, властиві всім працівникам, так і спеціальні гарантії, зумовлені осо-

бливим статусом цієї категорії працівників. Важливим є врахування специфічних умов роботи державних службовців, таких як підвищений рівень відповідальності, високі етичні стандарти та певні обмеження у правах, що випливають із характеру їх діяльності. Окрім того, у зв'язку з агресією російської федерації та загрозами національній безпеці, постає питання про зміцнення кадрового потенціалу державних кадрів, що є можливим лише завдяки формуванню продуктивної системи гарантій для захисту трудових прав службовців. Отже, дослідження сутності права державних службовців на працю є вагомим питанням не лише для теорії, але й на практиці.

Стан опрацювання цієї проблематики.

Проблема реалізації права на працю державними службовцями привертає значну увагу науковців із часу проголошення незалежності України та формування інституту службово-трудова відносин як складової частини трудового права. Наукові дослідження, присвячені цьому питанню, висвітлюють різні аспекти правового регулювання праці державних службовців, включно з забезпеченням їх прав і гарантій у професійній діяльності. У цьому контексті важливими є праці таких науковців, як В.А. Багрій, І.П. Греков, О.Ю. Дрозд, М.І. Іншин, М.І. Кобаль, А.Ю. Коротких, В.Л. Костюк, І.В. Кудрявцев, І.Л. Олійник, М.В. Панченко, О.В. Чурсін та інших, які суттєво збагатили доктрину трудового права України.

Незважаючи на значний внесок зазначених науковців у розвиток теорії трудового права, комплексного і системного аналізу реалізації державними службовцями права на працю досі не вистачає. Зокрема, потребують додаткового вивчення питання, що стосуються правових гарантій захисту права на працю, меж обмежень у праві на страйк, специфічних умов праці, а також особливостей відповідальності державних службовців. У сучасних умовах, коли відбуваються постійні зміни у сфері правового регулювання державної служби, а також у зв'язку із необхідністю адаптації національного законодавства до європейських стандартів, стає очевидною необхідність розробки нових підходів до вирішення ряду теоретико-практичних проблем у даній царині.

Метою статті є загальнотеоретичний аналіз сутності права державних службовців на працю в Україні.

Виклад основного матеріалу. Право на працю, як зазначає О.Г. Середа, є невід'ємною

складовою людської сутності, відображаючи природну потребу людини у праці, що виступає основою для інших прав і свобод у трудовій сфері. Він наголошує, що «право на працю та умови його реалізації визначають зміст усіх норм трудового права як галузі права» [1, с. 74]. У межах нашого дослідження це твердження можна розширити, додавши, що специфіка реалізації права на працю державними службовцями визначає їхню внутрішню організацію та оптимальні методи правового регулювання трудових відносин у цій сфері. З огляду на це, важливо підкреслити, що реалізація права на працю є універсальною для всіх суб'єктів трудових відносин, незалежно від сфери їх діяльності. Державні службовці, так само як і інші працівники, мають право на трудові гарантії, оскільки їхня праця не лише забезпечує функціонування державних інституцій, але й слугує засобом задоволення особистих інтересів та забезпечення існування. Це підкреслює фундаментальний характер права на працю, що поширюється на всіх, включаючи державних службовців.

Водночас специфіка державної служби, яка передбачає виконання особливо важливих функцій для суспільства та держави, не повинна призводити до звуження прав державних службовців у трудовій сфері. Обмеження права або його скасування є неприйнятними, оскільки порушують основні принципи правової держави та соціальної справедливості.

Отже, зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що право на працю державних службовців повинно бути належним чином захищене і врегульоване з урахуванням специфіки їхньої діяльності. Це дозволить забезпечити баланс між публічними інтересами та правами державних службовців, що є важливим для ефективного функціонування системи державного управління.

Відносно цього доречно зазначає О.І. Процевський, який розділяє зміст конституційного права на працю розділяє на декілька частин: «перша - це природне право людини, але воно закріплене в Основному Законі держави та можна з упевненістю стверджувати, що мета такої редакції – скоріше наголосити про обов'язок держави гарантувати забезпечення своїх громадян роботою, завдяки якій і будуть створюватися матеріальні і духовні цінності для існування суспільства і самої держави. Тому в другій частині змісту права на працю йдеться не про право як таке, а про наслідки для праців-

ника, який буде застосовувати свою унікальну природну здатність до праці – «можливість заробляти собі на життя працюю». І саме тут підкреслюється, що ця можливість заробляти собі на життя позбавлена примусу» [2, с. 252-253]. Виходячи з цього, можна резюмувати, що особливістю сутності права на працю державних службовців є поєднання у собі одразу двох таких частин, адже створюючи посади (робочі місця) державної служби, фактично, забезпечується роботою певна кількість осіб, які, у свою чергу, через виконання професійних обов'язків допомагають створювати належні умови для реалізації іншими особами права на працю. Важливо, що хоча внутрішня сутність державної служби передбачає застосування імперативних методів, проте державний службовець завжди має свободу вибору щодо вступу на таку службу та її завершення. На доповнення цьому, визначено право не виконувати ті накази, що є злочинними, а отже й забезпечено правовий характер їх діяльності.

Т.М. Юзько підкреслює, що «право на працю нерозривно пов'язаним із правом на життя. Адже реалізація даного права передбачає одержання матеріальних засобів для існування особи. Таким чином, ці засоби сприяють реалізації та захисту права на життя в біологічному розумінні. Крім того, винагорода за працю може бути використана для подальшого культурного розвитку, підвищення статусу людини, тобто реалізація права на працю сприяє захисту права на життя в соціальному розумінні» [3, с. 73]. Погоджуючись із визначенням впливом права на працю на соціальний та біологічний аспекти життя кожної людини, необхідним є доповнення щодо ролі у життя державного службовця. Адже, специфіка такої діяльності дозволяє краще розуміти державно управлінські процеси та підвищує рівень правової культури та свідомості, що не може не позначитись й на якості виконання обов'язків. Разом з тим, аналізуючи надане автором твердження, не можливо зрозуміти, яка ж все ж різниця між правом на життя та правом на працю та чи не є останнє лише інструментом для його забезпечення.

Зі свого боку В.Я. Малиновський, досліджуючи діяльність державного службовця, визначає наступні обов'язкові складові його статусу: «цілісність, системність правового положення державного службовця, співвідношення повноважень посади, яку він обіймає, з правами і обов'язками, що витікають із факту перебування на державній службі; установлені правові

стимули й мотивації для зацікавленості державного службовця; механізм юридичної відповідальності; забезпечення стабільності статусу державного службовця відповідних гарантій соціального захисту» [4, с. 40]. Тобто з позиції держави сутність права на працю для державних службовців полягатиме у забезпеченні стабільності та застосуванні поєднаного диспозитивно-імперативного методу для регулювання трудових відносин із державним службовцем. У свою чергу, для державного службовця сутністю права на працю є використання максимального комплексу трудових прав та якісне виконання професійних обов'язків, що полягають у вірному здійсненню повноважень.

Також, Т.Ю. Витко вказує, що «державний службовець, як працівник державного органу завжди бере участь у трудовому процесі і його діяльність є завжди розумовою. Адже залежно від того, який вид діяльності (виконує функції) здійснює працівник, їх поділяють на робітників, службовців, спеціалістів, управлінців (керівників)» [5, с. 41]. Таким чином, право на працю державного службовця не може виникнути поза його волею. Крім того, необхідність інтелектуальної складової у такій діяльності вказує на необхідність волі державного службовця для продовження втілення права на працю та для його зміни. У межах питання щодо сутності досліджуваного права, така особливість впливає розкриває залежність від професійних знань та здібностей.

На думку В.Л. Костюка, «право на державну службу тісно пов'язане та обумовлене правом на працю, його реалізація та гарантування пов'язано із зайняттям посад державної служби; це право виступає ключовим елементом правосуб'єктності державного службовця; це право зумовлює виникнення, зміну та припинення службово-трудова відносин [6]. Таким чином, реалізація права на працю державного службовця можлива лише за наявності відповідної вакантної посади, а отже необхідним є, як законодавче її передбачення, так й юридичний факт можливості її зайняття кандидатом. Разом з тим, твердження автора, що право на державну службу обумовлене правом на працю є спірним, оскільки кожне із даних прав виникло із різною метою, а їх спільність можливо пояснити об'єктивною неможливістю виконання державної служби не суб'єктами права, а також заборонаю щодо примусової праці. Тобто, право на державну службу виникло унаслідок потреби суспільства до управління та надання

соціально важливих послуг усьому населенню, коли ж право на працю має індивідуальних характер.

Здійснивши дослідження наукових підходів щодо змісту та сутності права на працю державних службовців, можливо дійти висновку, що вона є багатогранною та не може бути визначена в межах єдиного підходу. Саме тому найбільш вірно розкрити дане питання можливо лише детально висвітливши кожен із елементів досліджуваної сутності. Враховуючи здійснені у роботі висновки, сутність права на працю державних службовців становить:

- 1) соціально-економічна основа;
- 2) конституційно-правова основа.

З позиції соціально-економічної сутності, праця виступає як ключовий засіб та інструмент, що забезпечує взаємодію людини із суспільством. Це обумовлено тим, що трудова діяльність зазвичай здійснюється в колективі, а її результати спрямовані на задоволення соціальних та культурних потреб як окремої особи, так і суспільства в цілому. Відтак, реалізація права на працю, зокрема державним службовцем, надає можливість особі втілювати свої соціальні інтереси та активно брати участь у суспільному житті.

Сутність праці державного службовця полягає у наданні послуг населенню та задоволенні потреб суспільства. Таким чином, право на працю не лише задовольняє потребу особи у взаємодії із соціумом, але й приносить позитивний, корисний результат для самого суспільства. У контексті державної служби це проявляється у забезпеченні економічно ефективної діяльності державних інституцій, створенні сприятливих та безпечних умов життя для громадян.

Крім того, праця має виражений економічний характер, оскільки її результати завжди мають певну цінність і впливають на здатність особи забезпечувати своє життя. Реалізація права на працю державним службовцем безпосередньо впливає на економічний стан держави, незалежно від конкретного державного органу. Це зумовлено тим, що діяльність державних службовців забезпечує стабільність та надійність функціонування державного апарату, що, у свою чергу, знижує ризики для розвитку бізнесу та залучення інвестицій.

Враховуючи зазначене, праця державних службовців виступає як важливий фактор соціально-економічного розвитку держави. Вона не лише задовольняє особисті потреби служ-

бовців у професійній реалізації та соціальній взаємодії, але й сприяє загальному добробуту суспільства. Ефективна діяльність державних службовців підвищує довіру до державних інституцій, стимулює економічну активність та покращує якість життя громадян.

Таким чином, право на працю для державних службовців набуває особливого значення, оскільки їхня діяльність має множинний вплив – як на особистому, так і на суспільному рівнях. Це підкреслює необхідність забезпечення належних правових гарантій для реалізації цього права, а також створення умов, що сприятимуть підвищенню ефективності державної служби. У сучасних умовах, коли перед державою стоять складні соціально-економічні виклики, роль державних службовців у забезпеченні стабільності та розвитку країни стає ще більш вагомою. Тому правове регулювання їхнього права на працю повинно бути спрямоване на балансування інтересів особи, держави та суспільства в цілому.

Слід наголосити, що найбільш повно сутність права на працю державного службовця розкривається саме у поєднанні даних складових. Таке твердження пояснюється неможливістю існування економічних процесів поза суспільством, а також й самою соціальною спрямованістю діяльності державного службовця. Таким чином, негативні зміни в економічному становищі держави будуть й відображатись на діяльності державного службовця, як щодо персональної мотивації, так й щодо можливостей здійснення повноважень в аспекті достатнього фінансування самого напрямку.

Закріплення права на працю державних службовців у Конституції має фундаментальне значення для правової системи держави. Правова цінність цього полягає в створенні стабільної основи для регулювання трудових відносин у сфері державної служби, що забезпечує належний захист прав службовців і сприяє виконанню ними своїх обов'язків. Соціальна значущість виражається в тому, що ефективна діяльність державних службовців безпосередньо впливає на якість надання публічних послуг та задоволення потреб громадян. Політична цінність полягає в утвердженні принципів демократичного врядування та зміцненні довіри громадян до державних інституцій. Економічна ж значущість проявляється через вплив на стабільність економічної системи держави, оскільки професійна діяльність службовців сприяє ефективному управлінню державними

ресурсами та створенню сприятливого клімату для інвестицій і розвитку бізнесу.

Висновки. У підсумку, сутність права на працю державних службовців є багатогранною та має вирішальне значення для функціонування правової держави. Конституційне закріплення цього права забезпечує його реалізацію на найвищому рівні, що є необхідним для ефективної роботи державного апарату та задоволення потреб суспільства. Врахування правової, соціальної, політичної та економічної цінності державної служби є ключовим для розвитку нормативно-правової бази, яка регулює трудові відносини в цій сфері. Подальший науковий аналіз і вдосконалення механізмів реалізації, забезпечення та захисту права на працю державних службовців сприятимуть підвищенню ефективності державного управління, зміцненню правових засад суспільства та забезпеченню прав і свобод громадян.

Список використаної літератури:

1. Середа О. Г. Реалізація права на працю в умовах євроінтеграції України. *Право та інновації*. 2016. № 1. С. 73-80.
2. Процевський О.І. Чи справді держава не гарантує громадянам право на працю? *Право України*. 2014. № 1. С. 249-257
3. Юзько Т. М. Поняття і сутність права на працю і права на життя. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 5(2). С. 70-73
4. Малиновський В. Я. Державна служба: теорія і практика: навч. посібник. К.: Атіка, 2003. 52 с.
5. Витко Т. Ю. Державний службовець в умовах реформування державного управління в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6, № 3. С. 39-47
6. Костюк В. Л. Яцкевич І. І. Конституційне право на державну службу через призму новітнього законодавства: науково-теоретичний аспект. *Публічне право*, 2017. № 3. С. 151-159.

Pikul V. P. Theoretical and legal characteristics of the elements of the essence of the right of civil servants to work in Ukraine

The article provides a thorough study of the essence of state law employees to work in Ukraine, which is becoming especially relevant in the context of modern civil service reforms and complex political social situation. The author analyzes the constitutional and legal foundations of the right to the work of civil servants, emphasizing its fundamental importance to ensure the effective functioning of the state apparatus and implementation of the principles of the rule of law.

The right of civil servants to work has a complex legal nature, which includes both elements of labor law and public law restrictions related to the special status of civil servants. This right is part of the constitutional right to work, which is guaranteed to every citizen of Ukraine, however, the specifics of the activities of civil servants require additional regulatory mechanisms that ensure the performance of their functions in the interests of the state. It is important to note that the special conditions of admission to the civil service, as well as the requirements for the professional competence of civil servants, determine an individual approach to the legal protection of their labor rights. Legislative regulation of their work is aimed at achieving a balance between guaranteeing the legal interests of employees and protecting public interests, which, in turn, affects the effectiveness of public administration. In addition, the legal nature of the right to work for civil servants lies in its connection with the principle of stability of the civil service, which is necessary to ensure professionalization and reduce the risks of political influence on the administration apparatus.

The positions of various scientists are given. The specifics of labor are disclosed relations of civil servants, features are also characterized legal regulation of their professional activities. Detailed the specificity of the legal nature of the elements of the essence of the law of civil servants for work in Ukraine. The socio-economic basis and the constitutional basis of the essence of the right of civil servants to work. Each of them is characterized. Constitutional consolidation of this right is fundamental for providing not only legal protection for employees, but also for support efficiency of public administration. Socio-economic aspect of law on the work of civil servants emphasizes their role in providing stability of state institutions and promotion of economic development country. Thus, a comprehensive approach to the study of state law of employees for work allows a deeper understanding of its essence and significance not only for the present, but also for the future of legal doctrine.

Key words: *essence, law, civil servants, work, labor activity, job.*